

2025

IN PRESS

PROEFSCHRIFT MAGAZINE

Veiligheid in beeld

Een onderzoek naar de inschatting van
gewelddadig gedrag bij personen in detentie

Marjam Smeekens

Dit magazine is gebaseerd op het proefschrift 'Screening for Safety. Predicting Violence Concerns among Detained Individuals in the Netherlands Using the Risk Screener Violence (RS-V)' – Marjam Smeekens, 2025

Concept en redactie: Studio Wetenschap
Vormgeving: Proefschrift-AIO
Cover illustratie: Marilou Maes | Persoonlijk Proefschrift

IN PRESS is een product van Studio Wetenschap.
Kijk voor meer informatie op www.studiowetenschap.nl

AAN HET WOORD

Een uit de hand gelopen ruzie op de afdeling, iemand die zich met geweld verzet bij een overplaatsing, een medewerker die wordt bedreigd – gewelddadig gedrag komt regelmatig voor in gevangenissen. En dat heeft impact op iedereen: het personeel, medege-detineerden én de persoon zelf.

Om dit te voorkomen, is het cruciaal om tijdig in te schatten wie een verhoogde kans heeft op gewelddadig gedrag. Met die kennis kunnen gerichte maatregelen worden genomen, zoals extra begeleiding of een speciale behandeling. Dit vergroot de veiligheid binnen de gevangenis en helpt voorkomen dat iemand na vrijlating opnieuw de fout ingaat.

Sinds een paar jaar gebruiken alle Nederlandse gevangenissen de Risicoscreener Geweld (RS-G): een screeningsinstrument dat helpt om zorgen over gewelddadig gedrag in kaart te brengen. Ik heb onderzocht of dit instrument inderdaad helpt om gewelddadig gedrag te voorspellen, zowel binnen als buiten de gevangenis.

In dit proefschrift magazine deel ik de belangrijkste bevindingen.

Marjam Smeekens

WAAROM DIT ONDERZOEK?

Agressie en geweld komen regelmatig voor in gevangenissen. Denk aan fysieke confrontaties tussen gedetineerde personen of agressief verzet tegen personeel. Dit heeft impact op de veiligheid en sfeer binnen de gevangensmuren. Medegedetineerden voelen zich onveilig, personeel ervaart extra stress en voor de dader kan het leiden tot overplaatsing naar een strengere afdeling.

Tegelijk is geweld niet alleen een probleem binnen de muren. De meeste mensen komen na verloop van tijd weer vrij en keren terug in de maatschappij. De vraag is dan: hoe groot is de kans dat het geweld zich herhaalt? En wat is nodig om dat te voorkomen?

Tijdens mijn werk als onderzoeker in de forensische psychiatrie groeide mijn interesse in deze vraag: hoe zorgen we ervoor dat iemand niet opnieuw de fout ingaat? Vanuit die motivatie startte ik mijn promotieonderzoek naar de Risicoscreener Geweld (RS-G). Dit screeningsinstrument helpt gevangensmedewerkers om in te schatten bij wie er zorgen zijn over toekomstig gewelddadig gedrag – zowel binnen als buiten de gevangenis.

Onder geweld verstaan we: 'lichamelijk geweld naar anderen (waaronder ook seksueel geweld), een poging daartoe of de dreiging ermee'. Door dit risico vroeg te signaleren, kunnen gerichte maatregelen worden genomen om incidenten te voorkomen. Sinds 2021 wordt de RS-G standaard gebruikt in alle 25 Nederlandse gevangenissen.

Maar hoe betrouwbaar is dit instrument eigenlijk? En hoe kan de RS-G écht bijdragen aan meer veiligheid, zowel binnen de gevangenis als daarbuiten?

Een nieuwe manier van screenen

Het inschatten van geweldsrisico's in de gevangenis is niet eenvoudig. De afname van zogenaamde 'risicotaxatie instrumenten' kost veel tijd en vereist speciale kennis. Zo'n uitgebreide beoordeling is niet haalbaar - en ook niet nodig - voor iedere gedetineerde persoon.

Daarom is de RS-G ontwikkeld. Dit instrument is sneller af te nemen dan traditionele risicotaxatie instrumenten en kan door gevangenismedewerkers worden ingevuld zonder dat daarvoor gedragsdeskundigen nodig zijn. De RS-G wordt standaard afgenomen bij binnenkomst en opnieuw ingevuld op belangrijke momenten, zoals bij de aanvraag van vrijheden. Het instrument brengt zowel risicofactoren, zoals eerdere geweldsdelicten en middelengebruik, als beschermende factoren, zoals een stabiel sociaal netwerk, in kaart. Hierdoor

ontstaat een eerste indruk van iemands persoonlijk risicoprofiel.

Als de RS-G verhoogde zorgen signaleert, kan worden besloten om alsnog een uitgebreide risicotaxatie uit te voeren. In theorie bespaart deze aanpak tijd en zorgt het tegelijkertijd voor een zorgvuldige inschatting van iemands gedrag. De vraag is nu hoe goed de RS-G in de praktijk werkt en of het echt een betrouwbare voorspeller is van gewelddadig gedrag.

Van risico's naar kansen

In mijn onderzoek heb ik veel geleerd over risicofactoren – de factoren die ervoor kunnen zorgen dat iemand gewelddadig gedrag vertoont. Maar wat me misschien nog wel meer is bijgebleven, is hoe belangrijk het is om óók te kijken naar kansen en mogelijkheden.

Door alleen risico's in beeld te brengen, missen we een deel van het verhaal. Wat helpt iemand juist om op het goede pad te blijven? Welke beschermende factoren kunnen worden versterkt? De RS-G kan hierin een belangrijke rol spelen. Het instrument kijkt niet alleen naar risico's, maar ook naar de positieve elementen die bijdragen aan gedragsverandering.

Ik hoop dat dit onderzoek eraan bijdraagt dat we verder kijken dan alleen het voorkomen van geweld. Dat we niet alleen focussen op wat mis kan gaan, maar ook op wat wél kan helpen. Want door risico's te verminderen én persoonlijke groei te stimuleren, werken we uiteindelijk aan een veiligere samenleving voor iedereen.

Medewerkers uit het gevangeniswezen over hun ervaringen met de RS-G

"Ik vind het een goed instrument en het is waardevol en belangrijk voor alle partijen om een moment stil te staan bij de risico's die we met iemand lopen."

"De RS-G maakt je bewust van de mogelijkheid van preventieve acties op mogelijke risico's."

"Geeft zicht op met wie je van doen hebt. Je kan een betere inschatting maken met betrekking tot het te verwachten gedrag."

"Geloof echt dat het zinvol is om een RS-G op te maken, maar denk wel dat we er nog meer uit kunnen halen dan dat we op dit moment doen en dat we hierin zeker nog slagen kunnen gaan maken."

"Het kan een goede methode zijn om het gesprek met een gedetineerde te openen over zijn scores."

"Probleem dat ervaren wordt is dat er (te) weinig opvolging is op de uitkomst van de RS-G, zeker als er (veel/hoge) risico's zijn."

"Heel goed dat het er is, maar het kan nog veel beter. Door meer uitleg te verzorgen en betere opties tot opvolging kenbaar te maken."

HET ONDERZOEK

Mijn onderzoek richtte zich op drie hoofdvragen: Hoe goed wordt de RS-G in de praktijk ingevuld? Kan het instrument toekomstige gewelddadige incidenten en delicten voorspellen? En hoe ervaren gevangenismedewerkers het gebruik ervan?

Om te beginnen bracht ik in kaart hoe de RS-G in de praktijk wordt gebruikt. Hiervoor analyseerde ik bijna 9.000 ingevulde risicoscreeners uit twee periodes: de eerste zes maanden na invoering in 2021 en dezelfde periode een jaar later. Ook verzamelde ik de ervaringen van 821 gevangenismedewerkers over een periode van drie jaar.

Daarna onderzocht ik of de RS-G geweldsincidenten binnen de gevangenis kon voorspellen. Daartoe analyseerde ik gegevens van 181 gedetineerde personen, waarbij onderzoekers de RS-G invulden op basis van dossierinformatie. Dit deed ik niet alleen om de voorspellende waarde van het instrument te testen, maar ook om te controleren hoe betrouwbaar de RS-G is wanneer verschillende onderzoekers ermee werken. Vervolgens onderzocht ik of RS-G's, ingevuld door gevangenismedewerkers, net zo goed zijn in het voorspellen van gewelddadig gedrag. Daarom herhaalde ik het onderzoek bij 958 gedetineerde personen, waarbij de RS-G's eerder al waren ingevuld door gevangenismedewerkers. Om te testen hoe goed de RS-G geweld voorspelt, hield ik vervolgens vier maanden bij welke personen gewelddadig gedrag vertoonden.

Om de voorspellende waarde voor geweld na vrijlating te onderzoeken, volgde ik 571 ex-gedetineerden voor wie de RS-G was ingevuld door onderzoekers. Ik keek of zij binnen 6, 12 en 24 maanden na vrijlating nieuwe geweldsdelicten pleegden. Ook deze studie herhaalde ik later met een groep van 956 ex-gedetineerden waarbij het gevangenispersoneel de RS-G had ingevuld. Door de RS-G-scores te vergelijken met latere geweldsdelicten, kon ik bepalen hoe goed dit instrument werkt als voorspeller.

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

Uit mijn onderzoek komen verschillende bevindingen. Hieronder deel ik de belangrijkste.

Succesvolle invoering

Om te beginnen blijkt dat de RS-G goed wordt toegepast en gevangensmedewerkers er positief over zijn. Ze vinden het een nuttig en eenvoudig hulpmiddel, maar zien ook verbeterpunten. Zo is er behoefte aan een duidelijke opvolging van de resultaten en meer tijd om de eindconclusie te bespreken met collega's in een multidisciplinair overleg.

Voorspelling van geweld binnen de gevangenis

De RS-G blijkt goed in staat om te voorspellen welke personen tijdens hun detentie gewelddadig gedrag vertonen. De screening werkte overigens het beste wanneer gevangensmedewerkers de RS-G invulden, in plaats van onderzoekers. Dit komt waarschijnlijk doordat medewerkers de gedetineerde personen dagelijks observeren en daardoor een beter beeld hebben van hun gedrag. Daarnaast voorspelde de RS-G geweld tegen personeel even goed als geweld tegen medegedetineerden. Daarbij waren er vaker zorgen over geweld bij mannen, jongvolwassenen en mensen die al eerder hadden vastgezeten. Toch waren er gevallen waarbij ernstige zorgen waren over geweld, terwijl de betreffende personen later geen gewelddadig gedrag vertoonden. Dit kan betekenen dat de genomen maatregelen effectief waren in het voorkomen van geweld. Tegelijk is het mogelijk dat sommige inschattingen te streng waren. En dat is zorgelijk. Want een te strenge inschatting kan leiden tot onnodige beperkingen, zoals extra toezicht of minder vrijheden, wat de re-integratie kan bemoeilijken.

Voorspelling van geweld na vrijlating

Ook na vrijlating blijkt de RS-G een goede voorspeller van gewelddadig gedrag, vooral in de eerste zes maanden. Met name bij vrouwelijke ex-gedetineerden blijkt het instrument bijzonder effectief in het voorspellen van toekomstig geweld. Opvallend is bovendien dat medewerkers zich vaker zorgen maken over geweld buiten de gevangenis dan binnen de muren.

“Het gaat niet alleen om risico’s herkennen, maar ook om kansen zien voor verandering.”

DE TOEKOMST

Dit onderzoek laat zien dat de Risicoscreener Geweld (RS-G) een waardevol hulpmiddel is bij het inschatten van gewelddadig gedrag. Dat is een hoopvolle bevinding. Maar een goede risicovoorspelling op zichzelf is niet voldoende - het draait uiteindelijk om wat er met deze informatie gebeurt.

Om de resultaten van de RS-G optimaal te benutten, is het belangrijk dat gevangenis personeel voldoende tijd krijgt om de eindconclusies te bespreken en passende maatregelen te nemen. Daarnaast zou een zelfrapportageversie van de RS-G een waardevolle toevoeging kunnen zijn. Door gedetineerden actief te betrekken bij de beoordeling van hun eigen risico- en beschermende factoren, ontstaat een nauwkeuriger en completer beeld van hun situatie.

Dit bredere inzicht biedt niet alleen handvatten om risico’s te beheersen, maar ook om detentietrajecten beter af te stemmen op het individu, met een focus op persoonlijke groei. Denk aan speciale begeleiding om bijvoorbeeld sociale contacten te versterken of werkvaardigheden op te bouwen. Om dit goed te doen, is een nauwere samenwerking nodig tussen gevangenis personeel en ketenpartners, zoals gemeenten en reclasseringsinstanties.

Al met al zou risicobeoordeling nooit een einddoel mogen zijn, maar juist het startpunt voor verandering. De RS-G is een waardevol instrument dat niet alleen helpt bij het voorkomen van geweld, maar ook de kans op een succesvolle re-integratie vergroot.

OVER MIJ

Ik ben Marjam Smeekens (1992, Nijmegen). Tijdens mijn studie Psychologie aan de Radboud Universiteit groeide mijn interesse in wetenschappelijk onderzoek. Om hier meer ervaring in op te doen, werkte ik als onderzoeksassistent bij verschillende projecten. In 2017 behaalde ik mijn diploma voor de onderzoeksmaster Behavioural Science.

Na mijn afstuderen ging ik aan de slag als junior onderzoeker bij Forensisch Psychiatrisch Centrum de Pompekliniek. In deze forensische setting onderzocht ik verschillende onderwerpen, waaronder de kwaliteit van leven van forensisch psychiatrische patiënten. In de zomer van 2022 begon ik aan mijn promotieonderzoek bij de afdeling Wetenschap & Opleidingen van het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) en werd ik buitenpromovendus aan de Universiteit Leiden. Mijn onderzoek maakt deel uit van een breder project over de Risicoscreener Geweld (RS-G). Onder begeleiding van prof. dr. Maaike Kempes, prof. dr. Arne Popma en dr. Michiel de Vries Robbé voltooide ik mijn proefschrift eind 2024.

Sinds begin 2025 werk ik als onderzoeker bij het lectoraat Wonen en Welzijn van de Hogeschool Utrecht. Hier richt ik me op het beter in kaart brengen van de populatie van dak- en thuisloze mensen.

Scan de QR-code om het volledige proefschrift te bekijken of klik [hier](#).